

คำชี้แจง

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ดนตรี ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ
เล่มนี้ จัดพิมพ์โดย บริษัท ครูมีเดีย จำกัด

ผู้เรียบเรียง

๑. อภิวิชญ์ วรรณโกฏิ

ผู้ตรวจ

๑. ดร.เศรษฐ์ ปัญญาวัตวงศ์

๒. พิสิษฐ์ สมใจ

๓. กฤตบุญ ฉัตรบูรานนท์

บรรณาธิการ

๑. รัชกร ฉัตรบูรานนท์

๒. ชญานิน คำสองสี

หนังสือเล่มนี้ประกันคุณภาพโดยผู้ผลิต และจะต้องส่งให้สำนักวิชาการและมาตรฐาน
การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตรวจประเมินคุณภาพทางวิชาการ เพื่อออก
ใบอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาแทนใบประกันคุณภาพของสำนักพิมพ์ กรณีที่พบข้อบกพร่อง
ข้อผิดพลาด กรุณาแจ้งให้สำนักพิมพ์ทราบเพื่อดำเนินการตามที่ระบุในใบประกันคุณภาพสื่อฯ
(ปกหลัง) พร้อมทั้งแจ้งให้สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาทราบด้วย เพื่อใช้เป็นข้อมูล
ประกอบการพิจารณาอนุญาตให้ใช้หนังสือในสถานศึกษาต่อไป

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

ดนตรี ๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

นายอภิวิชญ์ วรรณโกฏิ

ดศ.บ. (ดุริยางคศิลป์), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา)

ผู้ตรวจ

ดร.เศรษฐ์ ปัญญาวัตวงศ์

ดศ.บ. (การแสดงดนตรี), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา),
ศล.ด. (ดุริยางคศิลป์)

นายพิสิษฐ์ สมใจ

ศษ.บ. (ดุริยางคศาสตร์), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา)

นายกฤตบุญ ฉัตรบูรานนท์

ค.บ. (ดนตรีศึกษา)

บรรณาธิการ

นางรัชกร ฉัตรบูรานนท์

ศศ.บ. (ดนตรีไทย), กศ.ม. (ดนตรีศึกษา)

นายชญานิน คำสองสี

ศศ.บ. (ดุริยางคศาสตร์), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา)

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๔ พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม ราคา ๘๕ บาท ISBN : 978-616-8299-51-7

บริษัท ครูมีเดีย จำกัด
KURU MEDIA CO., LTD.

จัดพิมพ์โดย บริษัท ครูมีเดีย จำกัด

๘๗/๑๒๙ ถนนเทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๙๕๔ ๔๘๑๘ โทรสาร ๐ ๒๕๘๐ ๒๙๒๓

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท ครูมีเดีย จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน **ดนตรี ๑** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ได้เรียบเรียงขึ้นโดยยึดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระที่ ๒ ดนตรี ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ นำความรู้และทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการค้นคว้า สำรวจ สร้างสรรค์ ทำงานเป็นทีม แก้ปัญหา สื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ และพัฒนาสู่การประกอบอาชีพได้ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ได้จัดเนื้อหาให้มีความสอดคล้องต่อเนื่องกันเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ตลอดจนเห็นคุณค่าของดนตรี

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๑๒ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย

๑. ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย	๗. ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีสากล
๒. เครื่องดนตรีไทย วงดนตรีไทย และดนตรีพื้นเมือง	๘. เครื่องดนตรีสากล และวงดนตรีสากล
๓. องค์ประกอบของเพลงไทยและเพลงพื้นเมือง	๙. องค์ประกอบของดนตรีสากล
๔. โน้ตไทย : การอ่านและการบันทึก	๑๐. โน้ตสากล : การอ่านและการบันทึก
๕. การขับร้องเพลงไทยและเพลงพื้นบ้าน	๑๑. การขับร้องเพลงสากลและเพลงไทยสากล
๖. การปฏิบัติเครื่องดนตรีไทยและศัพท์สังคีต	๑๒. การปฏิบัติเครื่องดนตรีสากลและศัพท์สังคีต

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาแบบองค์รวม ทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุผลตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ฝ่ายวิชาการ บริษัท คูรูมีเดีย จำกัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชาพื้นฐาน ดนตรี ๑
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
เวลา ๔๐ ชั่วโมง

ศึกษา อธิบาย ระบุ จำแนกบทบาทความสัมพันธ์ของดนตรีที่มีต่อสังคม วิวัฒนาการของดนตรีไทยแต่ละสมัย เสียงร้องและเสียงของเครื่องดนตรี วิเคราะห์ความสัมพันธ์การดำรงชีวิตและดนตรีของแต่ละภูมิภาคที่มีวัฒนธรรมที่ต่างกัน จำแนกประเภทและวัสดุของเครื่องดนตรีในวงดนตรีประเภทต่าง ๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกัน เข้าใจการใช้และดูแลรักษาเครื่องดนตรีไทยและสากลได้อย่างถูกวิธี สามารถแสดงความคิดเห็นที่มีต่ออารมณ์ของบทเพลงที่มีความช้า-เร็ว ของจังหวะ และความดัง - เบาแตกต่างกัน สามารถอ่าน เขียน ร้องโน้ตไทยและสากล ร้องเพลงและใช้เครื่องดนตรีบรรเลง ประกอบการร้องเพลงด้วยบทเพลงที่หลากหลายรูปแบบ วิเคราะห์ลีลาของบทเพลงจากความเข้าใจคีตลักษณ์ของดนตรี ประเมินคุณภาพงานดนตรีหรือเพลงที่ฟัง จำแนกบทเพลงที่ได้ยินแต่ละประเภท ระบุความเป็นมาและความหลากหลายของดนตรีอาเซียน โดยสร้างสรรค์กิจกรรมการแสดงที่สนใจโดยแบ่งฝ่ายและหน้าที่ให้ชัดเจน นำเสนอตัวอย่างเพลงที่ตนเองชื่นชอบ

ใช้ทักษะกระบวนการคิด การแก้ปัญหา สื่อสาร และใช้เทคโนโลยีโดยใช้ทักษะกระบวนการ ขั้นตอน การจัดการ และการทำงานร่วมกัน รวมถึงทักษะกระบวนการแก้ปัญหาในการทำงาน

มีลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และการอยู่ร่วมกันกับคนในสังคม มีคุณธรรม ชยัน อุดมทน ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ มีความคิดสร้างสรรค์ รักความเป็นไทยและรู้จักพอเพียง ภูมิใจในผลสำเร็จของงานสามารถ นำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

หน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด										
		ศ ๒.๑									ศ ๒.๒	
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑	๒
๑. ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย											✓	✓
๒. เครื่องดนตรีไทย วงดนตรีไทย และดนตรีพื้นเมือง				✓						✓		✓
๓. องค์ประกอบของเพลงไทยและเพลงพื้นเมือง		✓				✓	✓		✓		✓	✓
๔. โน้ตไทย : การอ่านและการบันทึก	✓											
๕. การขับร้องเพลงไทยและเพลงพื้นบ้าน	✓		✓								✓	✓
๖. การปฏิบัติเครื่องดนตรีไทยและศัพท์สังคีต			✓		✓		✓					
๗. ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีสากล											✓	✓
๘. เครื่องดนตรีสากลและวงดนตรีสากล					✓					✓		✓
๙. องค์ประกอบของดนตรีสากล		✓				✓	✓		✓		✓	✓
๑๐. โน้ตสากล : การอ่านและการบันทึก	✓											
๑๑. การขับร้องเพลงสากลและเพลงไทยสากล	✓		✓								✓	✓
๑๒. การปฏิบัติเครื่องดนตรีสากลและศัพท์สังคีต			✓		✓		✓					

สารบัญ

ดนตรีไทย

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

๑

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

๑

ดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน	๒
วิวัฒนาการของดนตรีไทย	๑๓
ปฐมบทดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง	๑๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

๒

เครื่องดนตรีไทย วงดนตรีไทย และดนตรีพื้นเมือง

๑๘

หลักการจำแนกประเภทของเครื่องดนตรี	๑๙
เครื่องดนตรีไทย	๒๐
การประสมวงดนตรีไทย	๒๓
เครื่องดนตรีพื้นเมือง	๓๒
การประสมวงพื้นเมือง	๓๓
การใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรี	๓๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

๓

องค์ประกอบของเพลงไทยและเพลงพื้นเมือง

๓๕

เสียงและระบบเสียง	๔๐
เสียงและที่มาของเสียง	๔๐
จังหวะและทำนอง	๔๒
คีตลักษณ์	๔๕
ประเภทของเพลงไทย	๔๙
ประเภทของเพลงพื้นเมือง	๕๑

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

๔

โน้ตไทย : การอ่านและการบันทึก

๕๘

บรรทัดเพลง วรรคเพลง และห้องเพลง	๕๙
จังหวะยกและจังหวะตก	๖๑
ความห่างเสียงแบบ ๗ เสียงเต็ม	๖๒
เครื่องหมาย	๖๔
โน้ตตัวเลขและโน้ตตัวอักษร	๖๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

การขับร้องเพลงไทยและเพลงพื้นบ้าน

๖๕

นิยามความหมายของการขับและการร้อง	๗๐
ประเภทของการขับร้อง	๗๒
หลักการปฏิบัติสำหรับการขับร้องเบื้องต้น	๗๓
การขับร้องเพลงไทยเดิม เพลงปลุกใจ เพลงร่ำว และเพลงเนื้อเต็ม	๗๗
การขับร้องเพลงพื้นบ้านภาคกลาง	๘๑
ความรู้เบื้องต้นเรื่องการขับร้องเพลงพื้นเมือง	๘๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖

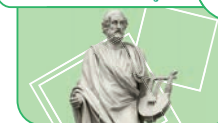
การปฏิบัติเครื่องดนตรีไทยและศัพท์สังคีต

๘๖

การปฏิบัติขลุ่ยเพียงออ	๘๗
การปฏิบัติขิม	๘๙
การปฏิบัติอังกะลุง	๙๒
ศัพท์สังคีต	๙๔

ดนตรีสากล

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีสากล

๙๕

ประวัติศาสตร์ดนตรีสากล	๑๐๐
วิวัฒนาการของดนตรีสากล	๑๐๑
อิทธิพลของดนตรีสากลในประเทศไทย	๑๐๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘

เครื่องดนตรีสากลและวงดนตรีสากล

๑๑๑

หลักการจำแนกประเภทของเครื่องดนตรี	๑๑๒
เครื่องดนตรีสากล	๑๑๒
การประสมวงดนตรีสากล	๑๑๗
การใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรี	๑๑๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๙

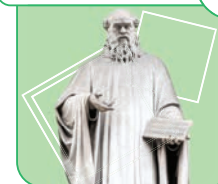

องค์ประกอบของดนตรีสากล

๑๒๒

เสียงและที่มาของเสียง	๑๒๓
จังหวะและทำนอง	๑๒๔
เสียงและระบบเสียง	๑๒๖
คีตลักษณ์	๑๒๗
ประเภทของดนตรีพื้นบ้านและดนตรีร่วมสมัย	๑๓๑

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑๐

โน้ตสากล : การอ่านและการบันทึก

๑๓๕

บรรทัด ๕ เส้น	๑๓๖
ตัวโน้ตและตัวหยุด	๑๓๗
กุญแจ	๑๓๙
เครื่องหมายทางดนตรี	๑๔๐
แบบฝึกการอ่านและการบันทึกโน้ต	๑๔๑

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑๑

การขับร้องเพลงสากลและเพลงไทยสากล

๑๔๔

ประเภทของการขับร้อง	๑๔๕
ระดับเสียงในการขับร้อง	๑๔๖
หลักการปฏิบัติสำหรับการขับร้องเบื้องต้น	๑๔๖
การขับร้องประสานเสียง	๑๔๘
การขับร้องเพลงสากล	๑๔๙
การขับร้องเพลงไทยสากล	๑๕๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑๒

การปฏิบัติเครื่องดนตรีสากลและศัพท์สังคีต

๑๕๓

การปฏิบัติขลุ่ยรีคอร์เดอร์ C Major	๑๕๔
การปฏิบัติเบลโลรา C Major	๑๕๖
ศัพท์สังคีต	๑๕๘
บรรณานุกรม	๑๖๒

แผนผังแสดงสาระการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

ความรู้เบื้องต้น และข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

บทเรียนนี้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

มาตรฐาน ศ ๒.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด : สิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติได้

ศ ๒.๒(๑) อธิบายบทบาทความสัมพันธ์และอิทธิพลของดนตรีที่มีต่อสังคมไทย (๒) ระบุความหลากหลายขององค์ประกอบดนตรีในวัฒนธรรมต่างกัน

แนวคิด

ดนตรีไทยเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของมนุษย์ มีความสัมพันธ์กับมนุษย์และมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการขยายพื้นที่ทางวัฒนธรรมดนตรี การสร้างเอกลักษณ์ทางดนตรีของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อที่จะแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของแต่ละพื้นที่

สาระการเรียนรู้

- ๑. ดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน
- ๒. วิวัฒนาการของดนตรีไทย
- ๓. ปฐมบทดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง
- ๔. สาระดนตรีวิถีอาเซียน (ดนตรีในภูมิภาคอาเซียน)

จุดประสงค์การเรียนรู้

- ๑. อธิบายประวัติความเป็นมาของดนตรีไทยได้
- ๒. อธิบาย จำแนกลักษณะและรูปแบบของดนตรีพื้นเมืองได้
- ๓. อธิบายการรวมตัวของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอาเซียนและดนตรีอาเซียนได้

๒

ดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

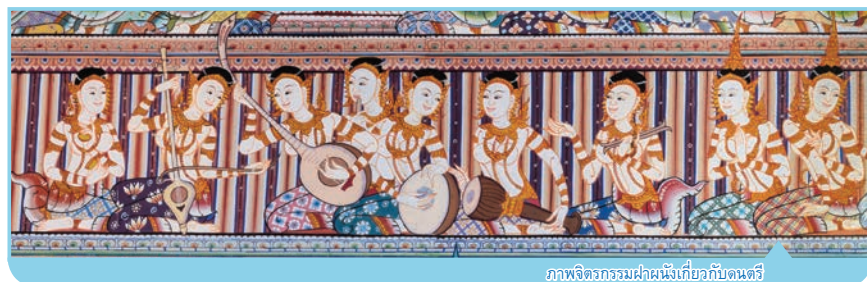
ความเป็นมาของคนไทยและดนตรีไทยเกิดขึ้นมาควบคู่กัน เมื่อดนตรีก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมย่อมแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยในการเกิดขึ้นของดนตรี การเปลี่ยนแปลงทางดนตรี และวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์มีมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์อยู่เบื้องหลัง ความรู้เบื้องต้นที่มาของคนไทยเป็นเรื่องสำคัญประการแรกในการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ทางดนตรีไทย ซึ่งก่อนหน้านั้นคนไทยอาศัยอยู่ในอาณาจักรที่ผลัดเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ทั้งอาณาจักรก่อนยุคประวัติศาสตร์ อาณาจักรในยุคที่ได้รับการสร้างบ้านเมืองและมีหลักฐานชัดเจน อาทิ ยุคอาณาจักรสุโขทัย ยุคอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา และยุครัตนโกสินทร์

วงปี่พาทย์มโหรี

เมื่อก้าวสู่ยุคปัจจุบัน สังคมมีการเปลี่ยนแปลง ความรู้วิทยาการ ตลอดจนความรู้ต่าง ๆ สังคมมีการพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการรับอิทธิพลจากอินเดียและจีน ซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงไทย ทั้งดนตรี นาฏศิลป์ ทศนศิลป์ และความรู้ทางศิลปวิทยาการทั้งหลาย ผสมผสานกับความรู้พื้นถิ่นที่เป็นปัจจัยหลักจึงส่งผลต่อรูปแบบของศิลปะไทยให้มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์

ดนตรีไทยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่ได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดจากบรรพบุรุษ ความรู้ทางประวัติศาสตร์ดนตรีไทยที่ผ่านระยะเวลาหลายศตวรรษ และดนตรีไทยที่ได้รับใช้คนไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งในพิธีกรรมความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนเป็นเครื่องให้ความบันเทิง ทำให้ในปัจจุบันดนตรีไทยได้รับการยอมรับในระบบการศึกษาไทยมากยิ่งขึ้น และก้าวขึ้นเป็นลำดับจนถึงการเปิดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับดนตรี

๓

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

การเรียนการสอนดนตรีไทย

ความรู้เชิงลึกในบริบทสังคมและดนตรีไทย จึงเป็นเรื่องเปิดกว้างและเป็นสิ่งจำเป็นลำดับต้นสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้โดยหวังสร้างพื้นฐานทางดนตรีไทยที่แข็งแรง “คนไท” ที่เป็นพี่น้องกับ “คนไทย” ในประเทศไทยเป็นชาติพันธุ์ร่วมบรรพบุรุษเดียวกัน และได้รับการยอมรับว่ามีความสัมพันธ์กันทางเชื้อชาติดนตรีของคนไทและคนไทยก็ย่อมมีความสัมพันธ์กัน

อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การศึกษาแต่ตัวดนตรีโดยไม่ศึกษาควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์จะทำให้มองไม่เห็นความซับซ้อนและวิวัฒนาการทางดนตรีที่เป็นแม่บทส่งอิทธิพลต่อดนตรีไทยในปัจจุบัน ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็น ไท หรือไทย ดนตรีล้วนเป็นสิ่งเติมเต็มชีวิตให้มีสุนทรีย์ด้วยกันทั้งนั้น เครื่องดนตรีบางชนิดยังสามารถแสดงร่องรอยทางประวัติศาสตร์ให้เห็นถึงการเดินทางของดนตรีจากอดีตสู่ปัจจุบัน และเป็นทิศทางในการคาดการณ์ถึงอนาคตได้ ดนตรีไทยจึงเป็นความรู้ที่ไม่สามารถยืนอยู่ด้วยสังกัดลักษณะใดเท่านั้น แต่ต้องอยู่ควบคู่กับนานาความรู้ที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ดนตรียังคงมีชีวิตจนถึงทุกวันนี้

ยุคก่อนประวัติศาสตร์

อาณาจักรไทแต่ครั้งอดีตกาลมีการปกครองเป็นแว่นแคว้น มีระบอบการปกครองแบบชนเผ่า มีประมุขมีการสร้างเมืองหลวง การปกครองอ้างอิงตามการปกครองของจีนโบราณ บรรพบุรุษของคนไทยและคนไทยสมัยสุโขทัยเคยเป็นพสกนิกรชนกลุ่มน้อยตั้งถิ่นฐานอยู่ในราชอาณาจักรจีนสมัยโบราณ (ยวราช จิระนคร, ๒๕๕๖) และอพยพลงมาตั้งแว่นแคว้นแถบพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ไทกระจายตัวอยู่ในภูมิภาคอุษาคเนย์

กลุ่มชาติพันธุ์ไทน้อย
กระจายตัวอยู่ทางฝั่งตะวันออก
ของแม่น้ำโขง ทั้งในลาว
และเวียดนาม

กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่
กระจายตัวอยู่ทางตะวันตก
ฝั่งลุ่มแม่น้ำอิรวดี สาละวิน
และพรหมบุตร

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยสยาม
อาศัยอยู่หนาแน่น บริเวณ
ลุ่มแม่น้ำยม น่าน เจ้าพระยา
แม่กลอง เพชรบุรี ตลอดจน
ที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลา

อาณาจักรที่เป็นรัฐโบราณของประเทศไทย ทั้งเกิดก่อนอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรร่วมสมัยเดียวกันนั้น มีทั้งหลักฐานทางโบราณคดี ตำนาน นิทานพื้นบ้าน และบันทึกจากราชสำนักจีน ระบุไว้ว่าอาณาจักรของคนไทเริ่มต้นขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ โดยมีการสถาปนาอำนาจเป็นรัฐเกิดขึ้น เช่น อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรละโว้ อาณาจักรเจนละ อาณาจักรศรีโคตรบูร อาณาจักรโยนกเชียงแสน และเนื่องจากอาณาจักรต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้เป็นอาณาจักรของคนไท ที่เป็นบรรพบุรุษของคนไทยสยามในปัจจุบัน การดนตรีย่อมนับได้ว่าเป็นมรดกที่กลุ่มคนในรัฐไทโบราณใช้สอย ย่อมเป็นสิ่งที่สามารถนำมากล่าวอ้างถึงวิวัฒนาการทางดนตรีของไทยได้

๔

ยุคที่มีการค้นพบเครื่องดนตรี อาทิ กลองทัด แคน มโหระทึก ก่อนการสร้างอาณาจักรสุโขทัยตามที่พระยาอนุมานราชธน ปรทานกรบาทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ตอนหนึ่งมีใจความถึงเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่เรียกว่า มโหระทึก ไว้ว่า

“...คำว่า มโหระทึก โดยมโห อาจเป็นคำสันสกฤต ส่วนเสียงพยางค์หลังอาจเป็นภาษาพื้นเมืองเป็นคำผสมกัน ที่ข้าพเจ้าเดาเช่นนี้ เพราะคำว่ามโหระทึกเสียงคำหลังเป็นเสียงดังของกลองชนิดนั้น เป็นพวกอีกทีก และกลองอย่างนั้นก็เป็นของชนชาตินับถือกลองบรอนซ์ ในสมัยเลียดก็อยู่บ่อย ๆ...”

จากการไขคำถามของพระยาอนุมานราชธน เป็นเหตุผลที่เชื่อได้ว่าคนไทยมีบรรพบุรุษมีที่มาจากทางตอนใต้ของจีน และหลักฐานทางดนตรีเป็นเหตุช่วยยืนยันว่า **มโหระทึก** เป็นเครื่องดนตรีโบราณที่มีอายุหลายพันปีนั้น เป็นกลองหน้าเดียว ทำจากโลหะทั้งใบ โลหะที่นำมาใช้หล่อมโหระทึก ได้แก่ ทองแดง ตะกั่ว และดีบุก เป็นเครื่องดนตรีที่พบตั้งแต่สมัยยุคโลหะตอนปลาย อายุราว ๒,๕๐๐ ปี พบทั่วไปในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มโหระทึกในประเทศไทยใช้ไม้ตี ๒ อัน ตรงปลายหุ้มด้วยผ้า เย็บด้วยด้าย ในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งในเครื่องประโคมสำคัญในพระราชพิธีในราชสำนักไทย

▲ มโหระทึก

การแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์ โดยในวิชาประวัติศาสตร์นิยมยึดเอายุคเริ่มต้นของยุคประวัติศาสตร์ไทย ด้วยสาเหตุจากการที่มีภาษาเขียนและรูปแบบการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้น จากหลักฐานที่ว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นผู้คิดค้นประดิษฐ์อักษรไทยจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการนับอาณาจักรสุโขทัยเป็นยุคแห่งการเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ไทย และได้มีการแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์ไว้จากการก่อตั้งอาณาจักรและการล่มสลายของอาณาจักร ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์

มโหระทึกในพระราชพิธี

ยุคประวัติศาสตร์

สมัยสุโขทัย

สุโขทัย มีความหมายว่า รุ่งอรุณแห่งความสุข ได้รับการสถาปนาในพุทธศักราช ๑๙๖๒ ปฐมกษัตริย์คือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งเป็นปฐมวงศ์แห่งราชวงศ์พระร่วง หลักฐานทางโบราณคดี เช่น ศิลาจารึก ได้ระบุเกี่ยวกับเครื่องดนตรีและการดนตรีในสมัยสุโขทัยในศิลาจารึกวัดพระยืน ไว้ตอนหนึ่งว่า

๕

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

“ตีพาทย์ตั้งพินฆ้อง กลองปี่สรโน พิสนัญชัย ทะเหียด กาหล แตรสังข์ฆาน กังสดาล มรทงศ์ คงเคียดเสียงเลิศ เสียงก้อง อีกทั้งคนร้องไห้อื้อ”

ความตอนนีระบุถึงการบรรยายขบวนแห่รับการมาของพระเถระ และพระบรมสารีริกธาตุจากสุโขทัย เพื่อไปยังเมืองเชียงใหม่หรือนครพิงค์ (กรมศิลปากร, ๒๕๓๕ : ๓๖-๓๗)

ดนตรีไทยในสมัยสุโขทัย มีการบรรยายในแนวทางที่มีลักษณะเป็นการขับลำนำ และร้องเล่นกันอย่างพื้นเมือง หลักฐานเกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทยในสมัยนี้ ปรากฏในหนังสือไตรภูมิพระร่วงที่แต่งในสมัยสุโขทัย ได้แก่ แตร สังข์ มโหระทึก ข้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ บัณเฑาะว์พิน ซอพุงตอ (สันนิษฐานว่าคือ ซอสามสาย) ปี่ไฉน ระฆังและกังสดาล เป็นต้น มีความตอนหนึ่งว่า

“พินฆ้องกลองแตรสังข์ระฆังกังสดาลมโหระทึกกึกก้องทำนุกติ”

เครื่องดนตรีหลายชนิดได้รับอิทธิพลสืบเนื่องมาจากยุคก่อนอาณาจักรสุโขทัย และบางชนิดได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศ ทั้งมาในรูปแบบการค้าขายแลกเปลี่ยน การเข้ามาของศาสนา และลัทธิความเชื่อ ลักษณะการผสมวงดนตรี ก็ปรากฏหลักฐานทั้งในศิลาจารึกและหนังสือไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึง “เสียงพาทย์เสียงพิน” ซึ่งจากหลักฐานที่กล่าวนี้ สันนิษฐานว่าวงดนตรีไทยในสมัยสุโขทัยมีดังนี้

๑. วงบรรเลงพิน มีผู้บรรเลง ๑ คน ทำหน้าที่ตีพินและขับร้องไปด้วยเป็นลักษณะของการขับลำนำ
๒. วงขับไม้ ประกอบด้วยผู้บรรเลง ๓ คน คือ คนขับลำนำ ๑ คน คนสีซอสายคลอเสียงร้อง ๑ คน และคนไกวบัณเฑาะว์ให้จังหวะ ๑ คน
๓. วงปีพาทย์ เป็นลักษณะของวงปีพาทย์เครื่อง ๕ มี ๒ ชนิด คือ
 - ๓.๑ วงปีพาทย์เครื่องห้าอย่างเบา ประกอบด้วยเครื่องดนตรีชนิดเล็กๆ จำนวน ๕ ชิ้น คือ ๑. ปี่ ๒. กลองชาตรี ๓. ทับ (โทน) ๔. ข้องคู่ และ ๕. ฉิ่ง ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี (เป็นละครเก่าแก่ที่สุดของไทย)
 - ๓.๒ วงปีพาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก ประกอบด้วย เครื่องดนตรีจำนวน ๕ ชิ้น คือ ๑. ปี่ใน ๒. ข้องวง (ใหญ่) ๓. ตะโพน ๔. กลองทัด และ ๕. ฉิ่ง ใช้บรรเลงประกอบในงานพิธีและบรรเลงประกอบการแสดงมหรสพต่าง ๆ จะเห็นว่า วงปีพาทย์เครื่องห้าในสมัยนี้ยังไม่มีระนาดเอก
๔. วงมโหรี เป็นลักษณะของวงดนตรีอีกแบบหนึ่ง ที่นำเอาวงบรรเลงพินกับวงขับไม้มาผสมกันเป็นลักษณะของวงมโหรีเครื่องสี่ เพราะประกอบด้วยผู้บรรเลง ๔ คน คือ ๑. คนขับลำนำ และตีกรับพวงให้จังหวะ ๒. คนสีซอสายคลอเสียงร้อง ๓. คนตีพิน และ ๔. คนตีทับ (โทน) คบคุมจังหวะ

๑. มรทงศ์ คือ กลองชนิดสองหน้า มีสายหนังหรือในปัจจุบัน คือ ตะโพน

๒. ทะเหียด กลองลักษณะยาว มีสองหน้า คล้ายกลองมลายู

๓. พิสนัญชัย คือ ปี่เสนา หรือเขมร มีรากฐานมาจากภาษาเขมร ใช้เรียกปี่ที่ทำจากเขาสัตว์

๔. สรโน คือปี่ที่มีปากลำโพงบาน หรือปี่ไฉน

๕. กาหล คือปี่ที่ทำจากโลหะ มีลักษณะงอน

สมัยอยุธยา

๖

อยุธยาหรืออโยธยา เป็นชื่อเมืองที่นำมาจากเมืองในมหากาพย์รามเกียรติ์ ซึ่งเป็นเมืองของฝ่ายพระราม ผู้เป็นเทวอวตารของพระนารายณ์ ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ในเรื่องรามายณะ มีอิทธิพลอย่างสูงทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นปัจจัยส่งผลต่อรูปแบบทางนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ ตลอดจนผูกพันกับความเชื่อทางศาสนาอย่างแนบแน่น อาณาจักรอยุธยาเป็นอาณาจักรที่แสดงให้เห็นการรับคติความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู เข้ามาอย่างมากและมีอิทธิพลต่อรูปแบบการปกครองและศิลปะ ปฐมกษัตริย์คือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง)

ความเข้มแข็งและความเจริญรุ่งเรืองของราชอาณาจักรอยุธยา เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่าเป็นศูนย์กลางทางด้านการค้าและศิลปวิทยาการ การเมืองการปกครอง มีการตราพระราชกฤษฎีกาเป็นกฎหมายเฑียรบาล และปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับดนตรีไทย สมัยนี้ในกฎหมายเฑียรบาลได้ระบุชื่อเครื่องดนตรีไทยเพิ่มขึ้นจากที่เคยระบุไว้ในหลักฐานสมัยสุโขทัย ได้แก่ กระจับปี่ ขลุ่ย จะเข้ และ รำมะนา นอกจากนี้ในกฎหมายเฑียรบาลสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) ปรากฏชื่อห้ามตอนหนึ่งว่า

“...ห้ามร้องเพลงเรือ เป่าขลุ่ย เป่าปี่ สีซอ ตีดกระจับปี่ ตีดจะเข้ ตีโหมทับ ในเขตพระราชฐาน...”

ซึ่งแสดงว่าสมัยนี้ดนตรีไทยเป็นที่นิยมกันมาก แม้ในเขตพระราชฐานก็มีคนเข้าไปร้องเล่นดนตรีกัน อย่างเอิกเกริก จนกระทั่งพระมหากษัตริย์ต้องทรงออกกฎหมายเฑียรบาล และปรากฏหลักฐานจากจดหมายเหตุ ลาลูแบร์ เขียนเกี่ยวกับดนตรีไทยปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยกล่าวถึงขบวนแห่เรือยาว ความว่า

“...จำนวนเรือที่มาร่วมขบวนแห่แทนกับความมั่งคั่งของบ้านน้ำ หากโสัดประสาสนั้น ได้รับความสำราญเสียงกึกก้อง ไพเราะด้วยเสียงแห่ เสียงโห่ และเสียงกระจับปี่ สีซอ...”

ใน พ.ศ. ๒๒๓๓ นายแพทย์ชาวเยอรมัน ชื่อ หมอแกรมเฟอร์ เดินทางมาพร้อมคณะทูตชาวฮอลันดา มาจากปัตตาเวีย (จาการ์ตา) เพื่อเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับญี่ปุ่น ได้แวะกรุงศรีอยุธยา เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีและถวายพระราชสาส์นในสมัยพระเพทราชา โดยใช้เวลาพักอยู่ประมาณ ๑ เดือน จึงได้มีการบันทึกถึงเรื่องราวเหตุการณ์ในอยุธยาตอนหนึ่งความว่า

“...งานศพของชาวสยามที่เป็นชนชั้นสูงศักดิ์นั้นหรูหราพิสดารเหลือที่จะพรรณนามิทั้งขบวนเรือแห่ศพ และเรือนั้นกลางที่ก็ประดับประดาด้วยตาดและดินทองทั่วทุกลำ มีมโหรีปี่พาทย์ฆ้องกลอง ประโคมตลอดทาง...”

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุให้เห็นว่า อยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปะ โดยเฉพาะดนตรี ที่ได้ถูกกล่าวถึงและบรรยายด้วยทัศนะของทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เนื่องจากมีจำนวนเครื่องดนตรีที่มีรายชื่อเพิ่มจากสมัยสุโขทัย จึงส่งผลโดยตรงต่อการประสมวงดนตรีในยุคกรุงศรีอยุธยา และพัฒนาขึ้นว่าในสมัยสุโขทัย มีทั้งปี่พาทย์ การขับไม้ เครื่องสาย มโหรี วงดนตรีที่มีการประสมวงเพิ่มเติมจากสมัยสุโขทัย คือ

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

๗

๑. วงปี่พาทย์

สมัยนี้ยังคงเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย แต่มีระนาดเอกเพิ่มขึ้น ดังนั้น วงปี่พาทย์เครื่องห้าในสมัยนี้ประกอบด้วยเครื่องดนตรีคือ

- ❏ ระนาดเอก
- ❏ ปี่ใน
- ❏ ข้องวง (ใหญ่)
- ❏ กลองทัด
- ❏ ตะโพน
- ❏ ฉิ่ง

๒. วงมโหรี

พัฒนามาจากวงมโหรีเครื่องสี่ในสมัยสุโขทัยเป็นวงมโหรีเครื่องหก เพราะได้เพิ่มเครื่องดนตรีเข้าไปอีก ๒ ชิ้น คือ ขลุ่ย และ รำมะนา ทำให้วงมโหรีในสมัยนี้ประกอบด้วยเครื่องดนตรีจำนวน ๖ ชิ้น คือ

- ❏ ซอสามสาย
- ❏ กระจับปี่ (ใช้แทนพิณ)
- ❏ ทับ (โหม)
- ❏ รำมะนา
- ❏ ขลุ่ย
- ❏ กรับพวง

สมัยกรุงธนบุรี

เนื่องจากในสมัยนี้เป็นช่วงระยะเวลาอันสั้นเพียงแค่ ๑๕ ปี กษัตริย์พระองค์เดียวในยุคสมัยนี้คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประกอบกับเป็นสมัยแห่งการก่อสร้างสร้างเมือง และการป้องกันประเทศเสียส่วนใหญ่ วงดนตรีไทยในสมัยนี้จึงไม่ปรากฏหลักฐานไว้ว่าได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงขึ้น สันนิษฐานว่ายังคงเป็นลักษณะและรูปแบบของดนตรีไทยในสมัยอยุธยา แต่เมื่อบ้านเมืองอยู่ในช่วงพ้นจากภัยสงคราม การดนตรีก็ได้รับการสนับสนุนให้มีส่วนของการบำรุงบ้านเมืองในด้านวัฒนธรรมและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

จดหมายเหตุฉบับที่ความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี บรรยายเหตุการณ์เมื่อคราวสมโภชพระแก้วมรกต มีความสำคัญว่า

“...จะได้แห่พระแก้วเสด็จกลับรับพระแก้วพระบางมาลงเรือประพาส ดอกสร้อยสักงามโหรีพิณพาทย์ ละครไชยลงพลอยเล่นมาตามกระแสดลมารค...”
“...ปรากฏตามหมายรับสั่งตอนหนึ่งว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พิณพาทย์ไทย พิณพาทย์รามัญ และมโหรีไทย มโหรีแขก ฝรั่งเศส มโหรีญวน เขมร ผลัดเปลี่ยนกันสมโภชสองเดือนกับสิบสองวัน...”

จากหลักฐานพอจะทราบได้ว่านอกจากดนตรีไทยแล้ว ดนตรีของต่างชาติก็ร่วมในงานสมโภชพระแก้วมรกต แผ่นดินสมัยธนบุรีจึงเป็นสมัยที่มีความหลากหลายของดนตรี และดนตรีของแต่ละชนชาติก็มีความสำคัญที่ได้เข้าร่วมพิธีสำคัญ ถึงแม้ว่าการดนตรีในยุคนี้จะไม่ได้มีรูปแบบใหม่นอกจากสมัยอยุธยา ด้วยระยะเวลาที่สั้นและภัยจากสงคราม แต่ทว่าการดนตรีก็ไม่ได้เป็นที่ละเลย และได้รับการทำนุบำรุงอย่างดียิ่ง

๘

สมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อบ้านเมืองได้ผ่านพ้นจากภาวะศึกสงคราม และได้มีการก่อสร้างเมืองให้มั่นคง เป็นปึกแผ่น เกิดความสงบร่มเย็น โดยทั่วไปแล้วศิลปวัฒนธรรมของชาติก็ได้รับการฟื้นฟูทำนุบำรุง และส่งเสริมให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทางด้านดนตรีไทย ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ภายใต้การนำแห่งสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทั้งทางด้าน นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ วรรณศิลป์ และวรรณศิลป์ ได้รับการพัฒนาดังต่อไปนี้

รัชกาลที่ ๑

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

เป็นยุคแห่งการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อดนตรีไทยมากนัก แต่ในสมัยนี้มีพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์และเรื่องดาหลัง วรรณคดีทั้ง ๒ เรื่อง ตกทอดมาจากสมัยอยุธยาและได้รับพระบรมราชนาเคราะห์พระราชนิพนธ์ให้สมบูรณ์ส่งผลต่อการละครและโขน ซึ่งมีดนตรีไทยเป็นส่วนร่วมด้วย รูปแบบของดนตรีไทยในสมัยนี้ส่วนใหญ่ยังคงมีลักษณะและรูปแบบตามที่มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่พัฒนาขึ้นบ้างในสมัยนี้ก็คือการเพิ่มกลองทัดขึ้นอีก ๑ ลูก ในวงปี่พาทย์ ซึ่งแต่เดิมมีแค่ ๑ ลูก พอมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ วงปี่พาทย์มีกลองทัด ๒ ลูก เสียงสูง ลูกหนึ่ง (ตัวผู้) และเสียงต่ำลูกหนึ่ง (ตัวเมีย) และการใช้กลองทัด ๒ ลูก ในวงปี่พาทย์เป็นที่นิยมกันมาจนถึงปัจจุบัน

กลองทัด ▶

รัชกาลที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระองค์ทรงมีความสนพระราชมุทิตาในการดนตรีและวรรณศิลป์ พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา และวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์อีกสำนวนหนึ่ง ทางด้านดนตรีทรงเป็นศิลปิน ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงสนพระราชมุทิตาดนตรีไทยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในทางดนตรีไทย ทรงเครื่องดนตรีไทยได้ โดยเฉพาะซอสามสาย ซึ่งเป็นซอคู่พระหัตถ์ ชื่อว่า “ซอสามสายฟ้าฟาด” และยังทรงเป็นคีตกวีพระราชนิพนธ์เพลงไทยขึ้นเพลงหนึ่ง คือเพลง “บุหลันลอยเลื่อน” นอกจากนั้นการขับเสภาเล่ากันหนาได้รับความนิยมรุ่งเรือง โดยเฉพาะเรื่องขุนช้างขุนแผน การพัฒนาเปลี่ยนแปลงของดนตรีไทยในสมัยนี้ได้มีการนำเอาวงปี่พาทย์มาบรรเลงประกอบการขับเสภาเป็นครั้งแรก และยังมีกลองชนิดหนึ่งเกิดขึ้น โดยดัดแปลงจาก “เปิงมาง” ของมอญ ต่อมาเรียกกลองชนิดนี้ว่า “สองหน้า” ใช้ตีกำกับจังหวะแทนเสียงตะโพนในวงปี่พาทย์ประกอบการขับเสภา กลองสองหน้านี้ปัจจุบันนิยมใช้ตีกำกับจังหวะหน้าทับในวงปี่พาทย์ไม่แข็ง

การขับเสภา

๙

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

รัชกาลที่ ๓

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทั้งการดนตรีและการละครได้ออกไปเจริญรุ่งเรืองในการอุปถัมภ์ของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ โดยทั้งวงและเรือนของผู้เป็นเจ้านายและขุนนางต่างประกอบกิจกรรมดนตรีและละคร เนื่องจากดนตรีไทยได้รับการอุปถัมภ์ดูแลจากหลากหลายที่ จึงเป็นเหตุให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องดนตรีให้เกิดความสมดุลของเสียงในวงดนตรี วงปี่พาทย์จึงได้พัฒนาขึ้นเป็นวงปี่พาทย์เครื่องคู่ กล่าวคือ มีการประดิษฐ์ระนาดทุ้มมากับระนาดเอก และประดิษฐ์ฆ้องวงเล็กมากับฆ้องวงใหญ่ จึงเป็นการสร้างสมดุลของเสียงในวงดนตรีสำหรับเครื่องดนตรีชนิดเครื่องไม่ให้มีเสียงทุ้ม และเสียงของเครื่องดนตรีชนิดเครื่องโลหะให้มีเสียงเล็กแหลม เป็นการสร้างความหลากหลายของสีสันทงดนตรีไทย

▲ ระนาดทุ้ม

▲ ฆ้องวงเล็ก

รัชกาลที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีพระบรมราชานุญาตให้มีการละเล่นละครหญิงได้ทั่วไป ไม่สงวนไว้แต่ในวัง จึงทำให้มีการฝึกละครหญิงกันอย่างแพร่หลาย เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ต่างนิยมชมชอบที่จะมีดนตรีและละครไว้ที่วังหรือเรือนของตน จึงมีความหลากหลายในวงการดนตรีเกิดขึ้น ตลอดจนการเปรียบเทียบฝีมือของนักดนตรีต่างสังกัด จึงมีการประชันขันแข่งกันเกิดขึ้น วงปี่พาทย์ได้พัฒนาขึ้นเป็นวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ เนื่องจากได้มีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นอีก ๒ ชิ้น โดยเลียนแบบระนาดเอกและระนาดทุ้ม ใช้โลหะทำลูกกระนาด และทำารระนาดให้แตกต่างไปจากรางระนาดเอกและระนาดทุ้มเรียกว่า “ระนาดเอกเหล็ก” และ “ระนาดทุ้มเหล็ก” นำมาบรรเลงเพิ่มในวงปี่พาทย์เครื่องคู่ ทำให้ขนาดของวงปี่พาทย์ขยายใหญ่ขึ้น จึงเรียกว่า วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ หนึ่งในสมัยนี้วงการดนตรีไทยนิยมการร้องเพลงส่งให้ดนตรีรับ หรือที่เรียกว่า “การร้องส่ง” จนกระทั่งการขับเสภาซึ่งเคยนิยมกันมาก่อนค่อย ๆ หายไป และการร้องส่งยังเป็นแนวทางให้ผู้คิดแต่งขยายเพลงของเดิมในอัตราจังหวะสองชั้นให้เป็นเพลงอัตราจังหวะสามชั้น และตัดทอนเป็นอัตราจังหวะชั้นเดียว จนกระทั่งกลายเป็นเพลงเถาในที่สุด

▲ ระนาดเอกเหล็ก

▲ ระนาดทุ้มเหล็ก

๑๐

รัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สภาพบ้านเมืองมีการติดต่อกับชาติตะวันตกและรับเอาความรู้จากฝั่งตะวันตกเข้ามาเป็นจำนวนมาก อีกทั้งทรงเล็งเห็นความเจริญทางวัตถุของอารยประเทศทางตะวันตก ทรงให้พระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปศึกษาความรู้ทางตะวันตก บ้านเมืองได้มีการจัดระเบียบแบบแผนทั้งด้านการศึกษา การปกครอง การทหาร ทางด้านศิลปะ มีสมเด็จพระอนุชาธิราช สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเป็นผู้นำความรู้จากฝั่งตะวันตก และด้วยตัวพระองค์เองเป็นเลิศทางด้านศิลปะไทย จึงได้เกิดความสัมพันธ์ในการผนวกองค์ความรู้ตะวันตกดัดแปลงให้เข้ากับศิลปะของไทย ได้มีการปรับปรุงวงปี่พาทย์ขึ้นใหม่ใช้เพื่อประกอบการละครดึกดำบรรพ์ ซึ่งต่อมาเรียกว่า “วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์” โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งเป็นละครที่ปรับปรุงขึ้นในสมัยรัชกาลนี้เช่นกัน หลักการปรับปรุงของท่านก็โดยการตัดเครื่องดนตรีชนิดเสียงเล็กแหลมหรือดังกั้นไปออก คงไว้แต่เครื่องดนตรีที่มีเสียงทุ้ม นุ่มนวล กับเพิ่มเครื่องดนตรีบางอย่างเข้ามาใหม่ เครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ประกอบด้วยระนาดเอก ข้องวงใหญ่ ระนาดทุ้ม ระนาดทุ้มเล็ก ขลุ่ย ขอู้ ข้องหุ่ย (ฆ้อง ๗ ใบ) ตะโพน กลองตะโพน และเครื่องกำกับจังหวะ เหมาะสำหรับแสดงในโรงละครหรือสถานที่ปิด เสมือนรูปแบบขนบนิยมของตะวันตกในการรับชมการแสดงในอาคาร

ละครดึกดำบรรพ์

รัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยในการละครและดนตรี และทรงโปรดการพระราชนิพนธ์บทละคร หนังสือรวมถึงแปลบทละครตะวันตก ทรงดำเนินพระราโชบายจัดตั้งกรมมหรสพ ให้แยกออกจากกรมโฆษณาหลวง และจัดตั้งกรมพิณพาทย์ ซึ่งควบคุมดูแลดนตรีโดยเฉพาะ มีการนำเครื่องดนตรีของต่างชาติเข้ามาบรรเลงผสมกับวงดนตรีไทย บางชนิดก็นำมาดัดแปลงเป็นเครื่องดนตรีของไทย ทำให้รูปแบบของวงดนตรีไทยเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ การนำเครื่องดนตรีของประเทศอินโดนีเซีย “อังกะลุง” มาเผยแพร่ในเมืองไทยเป็นครั้งแรก โดยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และการนำดนตรีของต่างชาติเข้ามาบรรเลงผสมในวงเครื่องสายไทย ได้แก่ ซิมของจีนและออร์แกนของฝรั่ง ทำให้วงเครื่องสายไทยพัฒนารูปแบบของวงไปอีกลักษณะหนึ่ง คือ “วงเครื่องสายผสม”

วงอังกะลุง

๑๑

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

รัชกาลที่ ๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื่องจากเป็นช่วงที่ประเทศไทยอยู่ในยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง และด้วยสภาวะปัญหาทางเศรษฐกิจ ศิลปะการละครและดนตรีจึงค่อนข้างซบเซา แต่เนื่องจากมีนักดนตรีและศิลปินจำนวนมาก รวมถึงข้าราชการที่เคยทำงานในกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับดนตรียังเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ดนตรีไทย สถานการณ์ของดนตรียังดำรงความราบรื่นอยู่พอสมควร อีกทั้งโดยส่วนพระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยทางด้านดนตรีไทยเช่นกัน พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เพลงไทยไว้ถึง ๓ เพลง คือ เพลงไหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง ๓ ชั้น เพลงเขมรลอองค์ (เถา) และเพลงราตรีประดับดาว (เถา) ในส่วนของดนตรีไทยนอกพระบรมมหาราชวัง ได้รับการดูแลจากเจ้านาย ตลอดจนขุนนางผู้ใหญ่ได้ให้ความอุปถัมภ์และทำนุบำรุงดนตรีไทย ในวงต่าง ๆ มักจะมีวงดนตรีประจำวง เช่น วงวังบูรพา วงวังบางขุนพรหม วงวังบางค้อแหลม และวงวังปลายเนิน เป็นต้น

แต่ละวงต่างสรรหาครูดนตรีและนักดนตรีที่มีฝีมือเข้ามาประจำ มีการฝึกซ้อมกันประจำ บางครั้งก็มีการประกวดประชันกัน จึงทำให้นักดนตรีไทยเจริญเฟื่องฟูเป็นอันมาก จนกระทั่งดนตรีไทยได้รับการบันทึกในรูปแบบแผ่นเสียง และขยายวงกว้างขึ้นในรูปแบบธุรกิจ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางดนตรีในยุคหลัง

▶ แผ่นเสียงดนตรีไทย

รัชกาลที่ ๘

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ หลังจากทรงขึ้นครองราชสมบัติ จะทรงเสด็จไปศึกษาและใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศเกือบตลอดรัชสมัย ทว่าดนตรีและนาฏศิลป์ในรัชสมัยของพระองค์ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล กล่าวคือ วิชาดนตรีได้รับการยกระดับให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในระบบการศึกษาไทย เนื่องจากได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทยของราชการเป็นแห่งแรก คือ โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ขึ้นตรงต่อกรมศิลปากร ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยมีอธิบดีคนแรกของกรมศิลปากรเป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียน คือ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ เพื่อยกระดับดนตรีและนาฏศิลป์ให้เป็นมาตรฐานความรู้ มีฐานะเป็นที่ยกย่อง ในเวลาต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์

พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ

วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง

๑๒

รัชกาลที่ ๙

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ยุคปัจจุบัน

ในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นยุคที่ความหลากหลายทางดนตรีจากทั่วทุกมุมโลกได้มาเจอกัน ดนตรีจึงไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงเฉพาะการแสดงเพื่อความบันเทิง แต่ยังถูกนำเข้ามาในระบบการศึกษา ระบบธุรกิจ รวมถึงในระดับที่ทุกคนสามารถเข้าถึงดนตรีไทยอย่างง่ายดาย ดนตรีไทยจึงจำเป็นต้องแสดงบทบาทสำคัญทั้งด้านการอนุรักษ์และการพัฒนาควบคู่กันไปอีกด้วย

ดนตรีไทยกับหน่วยงานภาครัฐ

ในส่วนของการอนุรักษ์และเผยแพร่ กรมศิลปากร กรมประชาสัมพันธ์ กองดุริยางค์เหล่าทัพและตำรวจ มีหน้าที่สำคัญในการทำนุบำรุงรักษา และเป็นผู้เผยแพร่กิจกรรมทางดนตรีไทย

วงดนตรีไทยกรมศิลปากร

ดนตรีไทยในระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาได้บรรจุหลักสูตรดนตรีไทยเป็นแขนงวิชาหนึ่งในชั่วโมงเรียนศิลปะในระดับประถมศึกษา และมีรายวิชา และในส่วนอุดมศึกษาหลายสถาบันได้เปิดหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย การจัดหลักสูตรดนตรีในระดับปริญญาตรีเกิดขึ้นในช่วง ๔ ทศวรรษ โดยหลักสูตรแบ่งออกเป็นหลักสูตรที่ศึกษาเพื่อความเป็นเลิศทางการปฏิบัติดนตรี และหลักสูตรเพื่อผลิตนิสิตนักศึกษาเพื่อเป็นครูดนตรี นอกจากนั้นดนตรีไทยยังพัฒนาสู่การเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษาอีกด้วย

๑๓

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

ดนตรีไทยเพื่อการแสดงและธุรกิจ

การดัดแปลงดนตรีไทยให้เข้าถึงคนในยุคปัจจุบันสามารถสื่อสารกับนานาชาติต่างประเทศได้ เป็นจุดขายเชิงวัฒนธรรมให้แก่ดนตรีไทยเป็นอย่างมาก วงดนตรีไทยจึงมีการปรับตัว เกิดเป็นแนวดนตรีไทยร่วมสมัย ทั้งรูปแบบการนำเสนอดนตรีไทย และรูปแบบของดนตรีไทยให้มีความร่วมสมัย

วงดนตรีไทยร่วมสมัย

วิวัฒนาการของดนตรีไทย

จากอดีตสู่ปัจจุบัน ดนตรีไทยเดินทางผ่านกาลเวลานับหลายร้อยปี ปัจจัยที่ส่งผลต่อดนตรีไทยประกอบด้วย ปัจจัยจากศาสนา เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ส่งผลต่อการพัฒนาของรูปแบบดนตรี รูปแบบวงดนตรี การนำไปใช้และการอนุรักษ์ ตลอดระยะเวลาที่ดนตรีไทยอยู่คู่สังคมไทย หากคนเปลี่ยนแปลง สังคมเปลี่ยนแปลง ดนตรีย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

สาเหตุและปัจจัยการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนั้นอยู่ติดตัวกับมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีการย้ายถิ่นฐานไปที่ไหนก็ย่อมนำเอาวัฒนธรรมนั้นไปด้วย และผสมผสานกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่นั้น ๆ ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ ๆ อีกทั้งดนตรีของราชสำนักภาคกลาง ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปะประจำชาติ จึงได้รับการจัดมาตรฐานทั้งโครงสร้างและรูปแบบ เกิดการกระจายจากภาคกลางที่เป็นศูนย์กลางการปกครองสู่ระดับภูมิภาค โดยผ่านระบบการศึกษา ที่จัดให้มีการเรียนการสอนดนตรีไทยในสถาบันการศึกษา

ดนตรี ชุมชน ศาสนา และการเมือง

ดนตรีไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในชุมชน เนื่องจากดนตรีรับใช้มนุษย์ ทั้งในส่วนงานพิธี และศาสนพิธี ที่นำดนตรีเป็นทั้งเครื่องมือทางการเมือง เช่น ในอดีตดนตรีไทยเป็นเครื่องช่วยในการประกาศนโยบายทางการเมืองของรัฐบาล ทั้งเพลงราวน และเพลงปลุกใจ

วงดนตรีไทยกับศาสนา

๑๔

ดนตรีไทยยังมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง และศาสนาก็เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทย อาทิ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ดนตรีไทยมีส่วนทั้งประโคมรับพระ-ส่งพระ งานแต่งงานประกอบพิธีหลังน้ำสรงและสร้างบรรยากาศในพิธี งานศพใช้ปี่พาทย์นางหงส์หรือปี่พาทย์มอญ บรรเลงประโคมในงาน หรือแม้กระทั่งพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ที่เป็นการผสานความเชื่อของทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน

รูปแบบดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง

ดนตรีในประเทศไทยแบ่งตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ แต่ละภาคล้วนมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะภาค แสดงถึงตัวตนของคนภาคนั้น ๆ ดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมภาคต่าง ๆ ที่เห็นชัดเจน ได้แก่ เครื่องดนตรีและวงดนตรี ตลอดจนเพลงและการแสดง ทำให้เกิดความหลากหลายของศิลปะในประเทศไทย รูปแบบของดนตรีเป็นตัวบ่งชี้ลักษณะของกลุ่มคนในภาคนั้น ๆ ได้ ดนตรีไทยนอกเหนือจากดนตรีภาคกลางแบบราชสำนักแล้ว ยังมีดนตรีพื้นบ้านภาคกลางที่น่าสนใจที่สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการละเล่นกลองยาว หรือการขับร้องเพลงพื้นบ้าน ล้วนแล้วแต่เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ไดรังสรรค์เอาไว้เป็นมรดกทางดนตรีทั้งสิ้น

ดนตรีภาคกลาง ในรูปแบบวัฒนธรรมหลัก

ภาคกลางเป็นดินแดนที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองเป็นจำนวนมาก จึงเป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของผู้คนมากมายหลายกลุ่ม ประกอบกับเป็นเขตที่อยู่ใกล้เมืองหลวง เขตความเจริญทางเทคโนโลยีและวิทยาการที่ก้าวหน้าเป็นอย่างมาก จึงทำให้ดนตรีแบบแผนมีอิทธิพลต่อดนตรีพื้นบ้านด้วย ดนตรีพื้นบ้านภาคกลางจึงได้รับการดูแลจากทั้งราชสำนัก และหน่วยงานของรัฐ บางส่วนได้รับการพัฒนาจนเป็นการแสดงหลักของชาติ เช่น พัฒนาจากรำไทเป็นรำวงมาตรฐาน มีการกำหนดรูปแบบเพลงและท่ารำที่เป็นระเบียบมาตรฐาน หรือการแสดงชุดรำเกิดเหิง ที่ได้รับการพัฒนามาจากรำกลองยาวของพื้นบ้าน

ชุดรำเกิดเหิง

ดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ

ภาคเหนือมีพื้นที่ครอบคลุม ๙ จังหวัด รวมเรียกดินแดนแถบนี้ว่า “ล้านนา” ลักษณะของดนตรีพื้นเมืองล้านนาจะมีสำเนียงเพลงที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง คือ มีสำเนียงไพเราะ อ่อนหวาน นุ่มนวล ไปรสบาย และเนิบช้า แต่ก็มีการบรรเลงดนตรีที่มีจังหวะตื่นเต้นและคึกคัก

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือที่สำคัญ ได้แก่ สะล้อ ซึง ปี่จุม ปี่แน กลองตึงโนง กลองตะโล้ดโป๊ด กลองสะบัดชัย เป็นต้น วงดนตรีภาคเหนือที่สำคัญ ได้แก่ วงสะล้อ ซอซึง วงปี่จุม วงกลองแฉวง วงกลองสะบัดชัย เป็นต้น

วงกลองสะบัดชัย

ดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน

ภาคอีสานเป็นภูมิภาคหนึ่งของประเทศไทยที่มีพื้นที่กว้าง การที่ภาคอีสานมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งผลให้วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านมีความแตกต่างไปด้วย ดนตรีพื้นเมืองภาคอีสานมีสำเนียงที่เรียบง่าย มีจังหวะและทำนองที่สนุกสนาน ถ้าเป็นกลุ่มอีสานเหนือจะมีสำเนียงภาษาที่มีสำเนียงคล้ายภาษาลาว

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านภาคอีสานที่สำคัญ ได้แก่ พิณ แคน โหวด โปงลาง พิณไห ซอกันตรึม กลองหาง เป็นต้น วงดนตรีภาคอีสานที่สำคัญ ได้แก่ วงโปงลาง วงกันตรึม วงแคน วงพิณ วงลำเพลิน เป็นต้น

วงโปงลาง

ดนตรีพื้นเมืองภาคใต้

ภาคใต้มีผู้คนจำนวนหลายเผ่าพันธุ์และมีหลายกลุ่ม ในอดีตมีการติดต่อค้าขาย มีความสัมพันธ์กับอินเดีย จีน ชาว-มลายู จึงส่งผลให้ดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ได้รับอิทธิพลมาจากดินแดนใกล้เคียงหลายเชื้อชาติ จนเกิดการผสมผสานเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะในเรื่องการเน้นจังหวะและลีลาที่เร่ร่อน หนักแน่น และคึกคัก

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ที่สำคัญ ได้แก่ ม้องคู่ ทับ กลองโนรา กลองชาตรี เป็นต้น วงดนตรีภาคใต้ที่สำคัญ ได้แก่ วงปี่พาทย์ชาตรี วงกาหลอ วงรองเง็ง วงดนตรีโนรา เป็นต้น

วงรองเง็ง

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย